

АЛЕКСАНДЪР ШУРБАНОВ
ГЛАСЪТ НА БАЙРОН

chitanka.info

„И гласът на Байрон прокълнял из цяла Европа. Всяко негово стихотворение, всяка негова постъпка ставали историческо събитие. Когато заминал за Гърция, там отишъл не някакъв човек и английски пер, а европейска сила.“

Така пише сто години след смъртта на поета известният литературовед Хърбърт Грирсън. Интересно е да се види как израства и съзрява тази „европейска сила“. Целият процес протича за малко повече от десетилетие. Епохата е Наполеоновата, но пътят на Байрон е друг и след него ще тръгнат не въоръжени до зъби армии, а най-чистите умове и сърца на континента.

Всичко сякаш започва в знаменателната 1812 година. През февруари младият член на Камарата на лордовете произнася първата си парламентарна реч — в защита на работниците лъдители, които в отчаянието си рушат изместващите ги от фабриките машини. Пламенното ораторско изкуство на дебютанта привлича вниманието, познавачите му вещаят блестящо бъдеще. Но както тази, така и двете му следващи речи не донасят никаква реална промяна в официалната политика. Твърде скоро със суифтовско прозрение Байрон осъзнава, че различията между партиите на торите и вигите са само на повърхността и че не Парламентът ще облекчи участието на трудовия народ. Впрочем той е знаел това и по-рано — непосредствено след първата му реч излиза от печат поемата „Чайлд Харолд“, в която авторът се провиква към всички онеправдани:

*Потомствени роби! Нима не разбрахте,
че който желае да бъде свободен,
сам трябва да знае кога да удари!*

Творбата е плод на пътуванията на поета из Испания, Албания и Гърция, където той с покруса наблюдава опустошенията на робството и се изпълва с копнеж за промяна. За броени дни поемата превръща своя създател в най-модната литературна фигура на деня. Основен принос за този светкавичен успех има нейният герой — човек, както сполучливо го характеризира Маколи, „горд, мрачен, циничен, с непокорство върху челото и униние в сърцето, презиращ събратята си, неумолим в мъстта и все пак способен на дълбока и силна

привързаност“. Независимата поза на Чайлд Харолд, неговото дръзко предизвикателство към света на неправдата и унижението в следреволюционната епоха на политическа реакция завладяват въображението на съвременниците. И в светските салони, и в подражателната литература. Започва да гъмжи от бледи копия на Байроновия герой. Името му става нарицателно. Но малцина разбират, че авторът е по-голям от своето творение. Той жадува за освобождението на всички угнетени народи, мечтае за решително действие — дори на поезията гледа снизходително като на заместител на делото. През 1813 г., окончателно разочарован от парламентаризма и потънал в своите „източни поеми“, с горчивина отбелязва в дневника си: „Кой би писал, ако има нещо по-добро за вършене?“ Англия го притеснява със своята предпазлива еволюционност, особено противен му е конформизмът на поетите романтици от старото поколение, които някога се възторгваха от френската революция, а сега се радват на идиличното си уединение в Езерния район и на благоразположението на короната. Той се задушаваше в атмосферата на социалния компромис, тегли го към много по-широки простори и не знае, че твърде скоро съдбата завинаги ще го раздели с родината.

През 1816 г. жена му го напуска, домът е обсаден от бирниците и сред явилата се вихрушка от клюки, слухове и обвинения доскоро обожаваният поет се принуждава да замине за континента. В Италия попада в средата на разгръщащото се карбонарско движение и се хвърля в подготовката на въстанието с цялата си неудържима пламенност. Мъката на изгнаничеството, вярата в успеха на борбата, а накрая и болката от нейното поражение се изливат в поредица от драматични поеми, които по художествен начин осмислят преживяното и показват, че за Байрон литературното творчество вече не е заместител, а спътник на политическото действие. След погрома на карбонарите той не се отчайва, преселва се от Равена в Пиза и заедно с Шели и Ли Хънт се захваща с издаването на независимия вестник „Либерал“.

През тези години (1818—1823) пише и произведението, което ще увенчае целия му неспокоен живот — „Дон Жуан“. На смяна на гордия самотник от предишните творби тук встъпва един нов, не тъй изключителен персонаж, който постепенно е въввлечен в голямата европейска политика и става неволна съставка от нейната

калейдоскопична сцена. По този начин поетът получава възможност да създаде внушително по своя размах и разнообразие платно на съвременния „цивилизован“ свят с неговите дворцови интриги и политически борби, с дълбокия исторически мрак, който лежи върху сърцето му, и с огнените проблясъци за едно по-достойно за човека бъдеще. Може да се каже, че това е първият общоевропейски епос, който открива съвременната епоха на наднационалната история. И неговият централен герой е не толкова Дон Жуан, колкото авторът на поемата като разказвач и коментатор на събитията. В тази поема Байрон е в стихията си — далеч от меланхоличната маниерност на „Чайлд Харолд“ и съвсем близо до истинския си глас на ироничен съдник на епохата, познат от многобройните дневници и записки. Предишният романтичен патос не е угаснал, но над него вече кънти вездесъщият смях на реалиста, който успява навред да проникне зад привидностите. Политика, философия, религия, морал, нрави, литература — всичко става мишена за унищожителните стрели на този нов комизъм, който е наистина язвителен, но не подкопава вярата в бъдещето на човека, а само се опитва да разчисти пътя към това бъдеще. Така Байрон стига до органичната сплав на сериозното и смешното, залегнала в основите на най-доброто в английската литература от Чосър през Шекспир и Дикенс до наши дни. „Дон Жуан“ е и произведението, с което този най-съвременен от всички тогавашни писатели прехвърля надежден мост от неокласицизма на Филдинг и Поуп през романтизма към критическия реализъм на зрелия деветнадесети век.

Поемата е замислена безспорно с епическа широта и трябва да изведе своя герой през развалата на времето до високите барикади на френската революция. Но Байрон не успява да изпълни този амбициозен план — през 1824 г. той е вече в Гърция, за да участва в надигащото се националноосвободително движение с всички свои средства, с целия си международен престиж и най-сетне с голите си гърди. Тук във вихъра на подготовката се разболява и умира на тридесет и шест години. Гърция го изпраща с национален траур.

До това време свободололюбивата поезия на Байрон го е превърнала в притегателен център на европейския духовен живот. За него с възхищение се отзовават Пушкин и Гьоте, по стъпките му вървят — всеки по своему — Лермонтов, Петьофи, Мицкевич, Хайне,

Леопарди... Всеки нов стих, излязъл изпод перото му, се превежда на десетки езици, разпалва пожара на бунта в душите на младежта. Дори преждевременната кончина на поета дава нов тласък на националните и обществените движения не само в Гърция, Италия и Испания, но и в Русия, Унгария, Полша, Франция, Германия... Неговите революционни песни проникват и в пробуждаща се България. През 1858 г. Кръстьо Пишурка ще напише:

*Аз съм тражил утешене
у Шилера и Байрона...*

Други ще търсят у него не само утешение, но и насърчение за борба. Ще го превеждат Иван Вазов, Кирил Христов, Гео Милев, додето всеки негов ред зазвучи на български и след Шекспир Байрон стане най-четеният у нас английски поет.

Особена популярност добиват в България, както и в редица други европейски страни, драматичната поема „Манфред“, несравнимият „Чайлд Харолд“, някои от източните поеми, които ни се струват необикновено близки с тематиката и романтичните си пориви („Абидоската невеста“ е първата Байронова творба, пресъздадена на български език). Едно след друго се появяват в превод и многобройните лирически стихотворения на поета — тези пръснати през годините бисери на щедрия му дух, някои от които са събрани и в настоящата книга, за да дадат възможност на днешния читател още веднъж да надникне в най-съкровените чувства и мисли на Байрон — огнения и нежния, печалния и несломимия, — онзи, когото познаваме и обичаме не от вчера.

Само в собствената му родина още дълго — та комай и до наши дни — ще продължават с крива усмивка да се извързват от неговото могъщо присъствие. Не всички, разбира се, но мнозина. И защо? Защото бил разпътен в живота си, казват моралистите. Необуздан е бил, да — и непочтителен. Но дали това е причината да не погребат тленните му останки при другите големи поети в Уестминстърското абатство? Та нали и Уърдсуърт остави незаконна дъщеря във Франция, а за това почти никой не се сеща? Не е ли тогава малко по-друга работата? Не е ли по-скоро в това, че Байрон посмя да нарече Англия

„тъмничар на народите“? Не за това ли и досега там предпочитат да се ровят в личния живот на поета, а да оставят творчеството му настрана? Байрон сам признава, че не е бил светец, преминал е през много страсти и грехове. Но нали още Гьоте каза: „Байроновата смелост, дързост и грандиозност — няма всичко това няма възпитателно значение? Трябва да се пазим от това всякога да търсим възпитателност в чистото и нравственото. Всичко велико възпитава, щом като го открием!“

Други Байронови критици повтарят открай време, че той нямал определени убеждения, а се водел във всичко от капризите и настроенията си и затова поезията му нямала идейна стойност. Дори и личната му самоотверженост отдават на авантюристична склонност към силните усещания, които да го избавят от аристократичната скука и меланхолия. И сякаш не виждат тези хора с какво рядко постоянство Байрон се бори срещу едно и също — позорното робство над човека, че за едно копнее и отдава жабата си — за свободата, без която му е трудно да диша. По-добре от всички тях го е разбрал един полицейски доносник в Италия, който предупреждава господарите си, че Байрон бързо се отегчава в любовта, но в политиката е винаги верен.

Най-упоритите и най-рафинираните отрицатели на поета са онези, които не откриват у него поетично майсторство. Сред тях е самият Т. С. Елиът, който пише, почти както някога Бен Джонсън бе казал за Шекспир: „Може да се предположи, че той никога нищо не е унищожавал от написаното. Ние сме свикнали да очакваме от поезията нещо концентрирано, нещо дестилирано. Но ако Байрон беше дестилирал своята поезия, то от нея нищо нямаше да остане.“ Елиът търси у Байрон тъкмо онова, което у него най-малко може да се намери. Защото Байроновата поезия не е като Уърдсуъртовата — „чувство, припомнено на спокойствие“, а страст жива и сегашна. Тя не е, както у други, някаква космическа енергия, нагнетена в стиха, тъй че векове наред да се излъчва оттам, сякаш е самосъздадена, а живият човешки глас на поета, който продължава да ни говори през стиха си като през рупор. И този глас не може да не ни вълнува, защото, както е казал пак Гьоте, Байрон е „личност от такава величина, каквата никога не е имало и трудно ще може да се повтори“.

Впрочем пряко всички хули и оскърбления, които са се изсипали върху Байрон в отечеството му, неговият глас и там съвсем не е

останал без отклик, както се мъчат да ни убедят някои. Привързаността на поета към делото на зараждащите се националноосвободителни движения в Европа от първата четвърт на деветнадесети век оказва определено влияние върху мисленето на бъдещите политически дейци из средите на новия британски либерализъм. И може би тъкмо това влияние превръща Уилям Гладстон в страстен защитник на българския народ в навечерието на неговото освобождение. Личният пример на Байрон като борец за свободата на всички народи се оказва заразителен за най-добрите представители на английската интелигенция: Алфред Тенисън заминава за Испания през тридесетте години на миналото столетие, един век по-късно там отива и Одън като шофьор на линейка за републиканската армия. Както обобщава Матю Арнолд:

*Не ни научи той на нищо, но душата ни
го бе усетила като тътнеж на гръм.*

Главното въздействие на Байрон в неговата страна, както и извън нея, естествено, трябва да се търси в областта на литературата. И колкото и рядко да се говори за това, най-ярката социална сатира на деветнадесети век „Панаир на суетата“ на Такъри щеше да бъде невъзможна без триумфа на „Дон Жуан“. Трудно бихме могли да си представим без Байрон и някои централни образи и теми в големия викториански роман, както и светогледите и стилните особености на такива творци на словото като Джон Ръскин, Уилям Морис, Бърнард Шоу. Обърнем ли се пък за миг назад, колко самотен би изглеждал „принцът на поетите“ Милтън, ако не бе го последвал този най-пламенен от неговите ученици! И колко по-уединена на своя остров би била Англия без поета, който зовеше своите съвременници да сменят езерата с океан и за когото целият свят беше тесен!

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.